Op een heel ander, teederder punt, zij ditmaal al uw aandacht saamgetrokken.

Ge dorst naar *heiligheid*.

Zoo is het bij al Gods kinderen, en een kind van God, dat dien brandenden dorst niet gekend had, ware eenvoudig ondenkbaar. Er is zeer zeker graadverschil. Bij den één zal die dorst sterker, bij den ander zwakker gesproken hebben. Maar zonder dien dorst te kennen, is geen hunner.

Elk kind van God heeft het verpletterend woord des Almachtigen in zijn ziel voelen dreunen: *Zijt heilig, want Ik ben heilig*. En ook elk kind van God heeft het oogenblik gekend, waarop diep uit zijn ziel het *Amen* op dat woord zijns Gods weerklonk, en een stem in zijn binnenste sprak: Ja, *heilig*, o, mijn God, mocht ook ik dat voor uw aangezicht worden!

En nu zeggen we allerminst, dat ook daarom niet nu en dan, in oogenblikken van geestelijke opgewektheid, of na vernieuwde droeve ervaring van zonde, het heimwee naar die heerlijkheid zijn ziel verteerde.

Maar wat we staande houden is, dat zelfs de allerheiligsten in dit leven dagen, zoo niet weken doorkruipen kunnen, zonder dat de *dorst* naar die hooge, heerlijke heiligheid ook maar één oogenblik hun ziel heeft gekweld; dat ze samen uren lang over die heiligheid spreken en redeneeren kunnen, zonder dat het *gemis* van die heiligheid de wonden van hun hart doet bloeden; ja, dat ze dat: »Ik ben heilig, zoo weest gij heilig", zelfs na gebed, in Gods Woord lezen kunnen, zonder dat het zwakste rood der schaamte over eigen *on*heiligheid zich op het gelaat hunner ziel afteekent.

Dan slaapt de ziel. Dan is de ziel versuft. Dan is het leven der ziel tijdelijk verzwolgen in onaandoenlijkheid.

Dan is het of de roepstem tot heiligheid hun niet aangaat.

Ze laat de ziel koud.

Dat hierin nu, hoe wonderspreukig het schijnt, ten deele *genade* ligt, overmits onze kranke ziel onder de eindelooze spanning van dien drang naar heiligheid eenvoudig bezwijken, en voor den gang des gewonen levens ongeschikt zou worden, kan hier niet verder worden uitgewerkt.

Doch dit hoeft ook niet.

Immers vast staat, dat die drang naar heiligheid minstens vertienvoudigd op ons werken kon, zonder het perk onzer menschelijke zielskracht te overschrijden.

We wilden op iets anders komen.

Wat de ziel door den dorst naar het heilige zoo verkeerdelijk afstompt is, *de geestelijke teleurstelling*.

Elk kind van God heeft het op zijn manier beproefd, heeft de ure gekend, dat hij waakte, streed en bad, en heeft de worsteling ondernomen, om zijn zonde niet maar los te laten, maar een leven te beginnen, dat den glans vertoonde van het heiligste goud. En dat niet voor der menschen oog, maar voor het aangezicht des Heeren.

Doch onveranderlijk sloeg dit tegen. De toeleg mislukte altijd. Kleine overwinningen mochten behaald worden, maar even dikwijls volgde nog bitterder nederlaag. En ten slotte kwam elk hunner tot de bittere teleurstelling, dat »heilig voor Gods oog" reeds hier op aarde te zijn, niet kan, ja, dat het zelfs uiterst gevaarlijk is, het zich in te beelden, dat het wel kan, overmits ge dan een prooi wordt van zelfbedrog, of wel, wat nog gevaarlijker is, de heiligheid Gods inkort, inperkt, besnoeit, en naar de laagte van uw menschelijke afmetingen neertrekt.

Die *bittere teleurstelling* nu werkt op de ziel verdoovend. Ze geeft het dan op. Ze begint het indenken van Gods heiligheden te schuwen. Baten kan het toch niet. En zoo licht wordt dan het zondige resultaat, dat men zich bij zijn halfzondig, half-Christelijk leven neerlegt, en denken gaat, dat een hooger zielsbestaan niet voor ons is weggelegd.

Dit nu is uw geestelijke val, en uit dien val *kunt* ge u niet oprichten dan door den zoom van het kleed uws Heilands aan te grijpen.

Want weet het toch: Uw strijd is niet met vleesch en bloed, maar met de geestelijke boosheden in de lucht. Uw strijd is niet een persoonlijke worsteling van uzelven alleen, maar een worsteling van *al* Gods kinderen saam tegen *alle* zielsvijand, en in dien strijd is er geen zegepraal dan in uw Hoofd en Heiland.

De menigte gaat nu eenmaal in tweeën uiteen: in kinderen der wereld en in kinderen Gods.

En nu staat óók voor Gods kinderen de heiligheid huns Gods wel duizelingwekkend hoog boven hen, en of ze er al naar reiken, haar grijpen kunnen ze niet.

Maar toch vormen die kinderen Gods, al te zaam, in de wereld een macht die tegenstand biedt, die vordert, die vooruitkomt. De weg waar hun heirschare langs trekt gaat niet meer naar *beneden*, maar naar *boven*, en klimt op naar de bergen van Gods heiligheid. En allen vooruit op dien weg is de Overste Voleinder en Leidsman huns geloofs, Christus Jezus.

Hij is er.

Hij heeft de bresse gelagen.

Hij is door die bresse doorgedrongen.

En terwijl wij eerst uit de verte naderen, of we hem volgen mochten, klinkt ons uit zijn mond reeds over de toppen der bergen de kreet van zegepraal tegen; het roepen: *Ik ben er, ik ben doorgebroken, ik heb de wereld overwonnen!* dringt door tot aller hart.

Meer nog. In dien triomf staat Jezus niet meer alleen, maar reeds staan om hem de toppen der bergen volgestuwd met de heirscharen van gezaligden, die door den dood hem nagingen, en nu in vlekkelooze heiligheid met hem jubelen.

Ja, zelfs aan deze zijde van de poorte des doods, hoort ge uit de verte vergevorderde vromen het heilig, heilig zingen, zooals de invloed des Geestes van Jezus hen gereinigd, geestelijk gesterkt en tot wondere triomfen bekwaamd heeft.

En nu is het voor u maar de vraag, of ook gij in die kronkelende menschenschare, die langs dat bergpad zich voortbeweegt, meê optrekt; of ge van het korps, of ge van het heilige Lichaam zijt, met die heirschare van Jezus lotgemeen, haar heilige banier toewuivend, en met een liefde die sterker is dan de dood aan haar Veldheer verbonden.

Want dit is in onzen Veldheer het wondere, dat hij niet slechts roept uit de verte, en zijn bevelen door een signaal doet weerklinken, maar dat hij tot in de achterhoede toe met zijn Geest doordringt, aller leven met zijn leven bezielt, en elk medestrijder tot een held maakt, als maar de liefde der ziel hem innig, warm en teeder aan Jezus mag verbinden.

Dan heeft dat hopeloos pogen, om op uzelf, om op eigen gelegenheid, om door eigen inspanning heilig te worden uit, en in plaats hiervan treedt slechts één aandrift: Den band met Jezus inniger te maken. Vaster zich aan Jezus aan te sluiten. Gestadiger met de gedachte aan Jezus bezield te zijn. Klaarder en voller in de gemeenschap met Jezus in te leven. Weg te nemen al wat het invloeien in uw ziel van de krachten uit Jezus verhinderen kon. En steeds minder de geestelijk-electrische gemeenschap tusschen het hart van Jezus en uw eigen hart te doen verbreken.

Dan maakt de *hopeloosheid* van weleer plaats voor *geloofsvreugde*. De kracht uit Jezus gaat werken. We voelen ons door een onzichtbare *opgetild*, waar we zelf niet vooruit konden. En onze bittere teleurstelling wordt door moedgevende zielservaring vervangen, nu het oog zich niet meer dof staart op een onbeklimbare steilte van Gods heiligheden, maar vonken glinsteren doet bij het zien op hem, die niet nog *moet* overwinnen, maar *overwonnen* heeft, en nu rugwaarts zijn bezielende liefde laat uitgaan, om *al wie zijns is*, naar zich toe te trekken, en te doen deelen in zijn heiligen triomf.

Buiten Jezus is wat God zegt: »Zijt heilig want Ik ben heilig" een verschrikking.

Met Jezus wordt het een zalige toezegging en onberouwelijke belofte.

En daarom ligt al het mysterie van des Christens kracht ten leven eeniglijk in de teederheid waarmeê ge aan Jezus kleeft, of in de lauwheid waarmeê ge zijn liefde ontheiligt.

Register op E Voto.

Het Register op *E Voto* is bijna afgedrukt, en zal terstond als het gereed is, worden toegezonden aan een ieder, die de verschuldigde gelden inzond.

Amsterdam, 8 Oct. 1897.

Vrije Universiteit.

Vreeze was gekoesterd, dat althans de Juridische faculteit der Vrije Universiteit gevaar liep, en zie, juist nu meldde zich voor deze faculteit een grooter aantal studenten aan, dan ooit.

Ook het geheele getal ingeschrevenen aan de Vrije Universiteit haalde op één na weer het hoogste cijfer, dat ze ooit gehaald had.

De geheele kring wordt thans gevormd door 115 studenten; voorwaar geen onbeduidend getal.

Dit toont wel dat ons Gereformeerde volk waarlijk niet enkel rekent met de uitwendige gegevens.

Wie ons tegenstaat, zegt natuurlijk: o, Die Vrije Universiteit heeft de professorale tering reeds. In steê van toe te nemen, slonk het aantal hoogleeraren. Ze gaat achteruit in steê van vooruit!

Dat is de taal van wie een hymne der zelfvoldoening zou zingen op haar graf.

Maar ons volk denkt er anders over.

Het weet zeer wel, dat onze Stichting uit haar beginsel leeft, en dat de eenige vraag die over haar toekomst beslist deze is, of ze niet alleen aan haar beginsel getrouw blijft, maar ook actie van haar beginsel, in vracht van studie, doet uitgaan; wil men, of de uitkomst het vertrouwen bevestigt, dat ze metterdaad een eigen wetenschappelijk inzicht vertegenwoordigt, en dit naar vaste methode allengs klaarder voor zich krijgt en ook voor anderen ontsluiten kan.

Is toch *dit* doel eenmaal bereikt, en daardoor de wetenschappelijke positie én duidelijk genomen, én door heel een kring van leerlingen in zich opgenomen, dan zal vanzelf uit dien kring een groep van mannen voortkomen, die allengs gereed en in staat is, om dit wetenschappelijk inzicht op de onderscheidene vakken van studie toe te passen. En de ure is dan ook komende, dat men niet met een lantarentje naar *mannen* voor de *katheders*, maar met beschamende verlegenheid over gebrek aan middelen naar *katheders* voor de *mannen* zal zoeken.

Onder dit oogpunt was het een goede greep van Prof. Woltjer ook ditmaal de lessen te openen met een diepingrijpend betoog over de verhouding tusschen *het leven en de wetenschap*.

Vooral voor de pas aangekomen studenten uiteraard een veel te zwaar stuk. Zelfs zou het niet te verwonderen zijn geweest, zoo meer dan één bij het hooren van deze academische taal zich had afgevraagd, of hij er maar niet meê uit zou scheiden. Zoo ver en hoog ging het over veler hoofd heen.

Maar Prof. Woltjer begreep blijkbaar, dat ditmaal vooral een principieel stuk aan de orde moest worden gesteld, omdat door niets zoozeer als door zulk een principieel betoog én de wetenschappelijke standaard van ons onderzoek uitkomt, én de noodzakelijkheid van ons optreden gerechtvaardigd wordt.

En dat doel trof hij op uitnemende wijze, mits hij zijn stuk uitgaf.

Dat heeft hij dan ook gedaan, en alzoo door het venster der academiezaal tot de wereld buiten onze universiteit gesproken. Tot medestanders en tegenstanders. Allen uitnoodigend, om op het principieele vraagstuk over de verhouding die tusschen *leven en wetenschap* bestaat, in te gaan, en het standpunt der Vrije Universiteit ten deze klaar uiteen te zetten.

Hij deed dit in heldere taal, in bondig betoog, in elken twijfel uitsluitende conclusiën.

Tot een enkel, wel wat breed citaat moeten we ons bepalen, dat tot lezing van het geheel uitlokke. Tot lezing en tot herlezing. Want metterdaad wie deze rede goed gevat en in den wortel gegrepen heeft, is zooveel verder.

Ons citaat nemen we op pag. 20.

Zoo vindt Gij, M. H., overal dezelfde gedachte terug: wetenschap geeft leven, zooals leven wetenschap geeft; beide ontspringen uit dezelfde bron.

En zoo verstaat Gij ook de beteekenis der zonde voor de wetenschap, daar zij den mensch van God verwijdert, scheidt van de bron van licht en leven, en daardoor de oorzaak is van duisternis en dood, terwijl omgekeerd de wedergeboorte, geboorte uit God, is vereeniging met God en in zooverre verlossing van zonde en vernieuwing van leven en wetenschap.

Ik weet wel, M. H., dat onder hen die zich tegenwoordig *de* mannen *der* wetenschap noemen, deze verklaring van het onbekende niet geldt, dat men haar voor eene theologische bespiegeling aanziet, die voor de wetenschap geene waarde heeft, maar dat is voor ons niets vreemds: »de Logos was in de wereld en de wereld is door Hem gemaakt en de wereld heeft Hem niet gekend."

Maar juist omdat wij deze tegenstelling, die den wortel van leven en weten raakt, kennen, is de Vrije Universiteit op den grondslag der Gereformeerde beginselen opgericht. En wilt Gij, M. H., met eere hare discipelen zijn, houdt dan steeds bij al uwe studiën voor oogen, wáár de bron ligt van alle leven en wetenschap en ga tot die bron, om daaruit het levende water te putten. Het gaat niet om een voldoen aan een eisch des gemoeds, 't is ons niet te doen om vroomheid plus wetenschap; wij willen leven en wetenschap uit één bron, en die één bron de Christus Gods, in wien alle schatten der wijsheid en der kennis verborgen zijn.

Of wij dan niet erkennen dat er wetenschap is bij onze tegenstanders? Zeker, M. H., erkennen wij dat; in velerlei opzicht is er bij hen natuurlijk meer kennis, meer wetenschap dan bij ons. Maar laat ons duidelijk zijn; *dit* is de vraag, of die wetenschap voor hun eigen bewustzijn een organisch verband heeft en wortelt in het leven en het leven in God, den levenden, persoonlijken, den eenigen, waarachtigen God. De wetenschap eischt kennis der bronnen, maar ook haar eigen bron moet gekend worden, zal men haar werkelijk besitten, en die bron wordt alleen gekend door het geloof. Uit God door het Woord is alle creatuur. Waar nu het leven uit Hem is en als zoodanig gekend wordt, daar is een verlangen, een zucht om alle ding, elke verhouding te kennen zooals die uit God zijn en daarnaar te beoordeelen het feitelijk bestaan onder de heerschappij der zonde en des doods. Dat kan niet anders. Daarom bestrijden wij elke dualistische opvatting van godsdienst en wetenschap. Is God de levende, persoonlijke God, niet slechts een denkbeeld van onzen geest, dan betaamt het immers Hem te dienen, zijne gedachten na te speuren, naar Zijnen wil te vragen bij al ons denken en doen.

De tijd is nog niet zoover achter ons, dat die eisch, naar men zou meenen, onder de mannen der wetenschap vrij algemeen erkend werd. Onder allerlei dwaling werd toch nog beleden dat uit God alle leven, alle weten, alle schoonheid nederdaalt. 't Zou niet moeilijk zijn uit de werken van tal van wetenschappelijke mannen, uit het begin en het midden dezer eeuw, plaatsen bij te brengen, die dit schijnen aan te toonen. Ik wil hier slechts een paar woorden aanhalen uit de Encyclopaedie van den grooten philoloog August Boeckh: »Die Philosopie hat immer die übereinstimmende Vernunft in der Natur und im Geist auf ein gemeinsames Princip zurückzuführen gesucht, und die Idee der Gottheit ist das höchste Problem aller Philosophie geblieben ... Die göttliche Weisheit ist die absolute Erkenntniss der Wahrheit. Die Vernunft des Menschen selbst ist göttlicher Natur."

Winckelmann, de vader van de archaelogie der Kunst, verklaart: »Die höchste Schönheit ist in Gott".

Thans, helaas! schijnt men in de wetenschappelijke wereld een zonderling te zijn, ja meer dan dat, een oneerlijke of een misleide, wanneer men de wetenschap nog in verband brengt met God en zijn dienst.

En toch, M. H., is de tegenwoordige denkwijze een noodzakelijk gevolg van de periode die voorafging.

Bij Boeckh stond, zooals hij zelf verklaart, de philosophie boven het Christendom, en Winckelmann was, naar Goethe zegt, een heiden, vol antipathie tegen de Christelijke belijdenis. Hun god was de god van het rationalistisch ongeloof, de groote onbekende, en zóó is het nog.

Het menschelijk subject staat in het centrum der wetenschap, naar zijn maatstaf wordt alles gemeten. De mensch kent niet anders dan verschijnselen, afhankelijk van zijn subjectief zijn; de taal is eene vinding van den mensch, of een product van natuurlijke ontwikkeling, het recht is een norm door hem gesteld, de natuur is de reflex van het onbekende op den spiegel der menschelijke ziel, het leven eene som van verschijnselen. Met het geloof in den levenden, persoonlijken God is ook het geloof in het leven, in de natuur, in recht en zedelijkheid ondergegaan. En zoo *moest* het komen, eene innerlijke noodzakelijkheid leidde daartoe, daar de bron van het levende water verlaten werd en menzichzelven bakken maakte, gebrokene bakken, die geen water houden.

Een objectieven grond verlangd het leven; waar die ontbreekt is ook de wetenschap slechts phantasie; haar voorwerp kan alleen zijn wat blijft te midden der verandering, hare methode kan alleen gegrond zijn op eene verwantschap van den logos in de natuur en den menschelijken logos, beide op elkander aangelegd.

Die objectieve grond nu, waar zal hij gevonden worden? De wijsbegeerte der volken heeft in stelsel na stelsel getracht hem te vinden waar hij niet is. Geen stof en geen ruimte bevatten hem. De afgrond zegt: hij is bij mij niet, en de zee zegt: hij is niet bij mij. Geen schittering van goud en edele steenen, geen macht of eer heeft ooit den geest voldaan, die den laatsten grond der dingen zocht.

Alleen de wijsheid Gods, van den levenden, persoonlijken God, gaf aan alle ding zijn wezen, stelde ze in orde, gewicht en maat, bepaalde hunne eigenschappen en de wijze hunner werking; zijne goddelijke gedachten alleen zijn de immanente principiën, de kengrond zoowel als de wezensgrond der dingen, der bezielde en der onbezielde. (Job. 28: 12—28).

Alleen waar die objectieve grond is teruggevonden, komt ook de subjectieve grond tot zijn recht. Want in de dwaling van het subjectivisme is dit de sprank van waarheid, die ons leven een menschelijk leven, onze wetenschap eene menschelijke wetenschap is, afgeleid, betrekkelijk, onvolledig. Maar de thesis van het menschelijk bewustzijn en de anti-thesis van het objectieve zijn, vinden hunne synthesis in de Goddelijke wijsheid, die beide in correlatie heeft gedacht en geschapen, en in den mensch het licht van rede en verstand doen schijnen, waardoor hij licht in de schepping ziet.

Dit verband tusschen leven en wetenschap geeft tevens voor beide het doel aan. Het doel van alle kennen en weten is God zelf, zooals Hij zich in zijnen Zoon, Christus Jezus, den Logos die van den beginne bij God was, heeft geopenbaard door de schepping en de herschepping en eens zal openbaren in onbedekte heerlijkheid. Naarmate die kennis meer bereikt wordt, is het leven krachtiger en rijker, en waar zij eenmaal zal wezen een aanschouwen van aangezicht tot aangezicht, daar zal het leven eeuwig zijn.

Meer mogen we niet afschrijven. Maar in dit één citaat schuilt de quintessens én thetisch, én antithetisch.

En nu versta men ons wel.

Zoolang er aan de Vrije Universiteit ook nog maar één hoogleeraar was, die aldus én 't veld der wetenschap overzag, én op dat veld der wetenschap een pad wees, van het pad dat door anderen betreden wordt geheel verschillend, zou nochtans als wetenschappelijke inrichting de Vrije Universiteit volle reden van bestaan hebben en zich een toekomst verzekerd zien.

De keer in zake Onderwijs.

II.

Het *kerkelijk* karakter eener school kan in meer dan één zin worden verstaan, al naar gelang men er mede bedoelt, een mechanischen d. i. bloot *uitwendigen* of een organischen band, d. i. een band die in het leven zelf is ingeweven.

Hoe dicht ook om den hals van het paard *manen* en *teugels* bijeen liggen, toch weet ieder dat de teugels *mechanisch*, de manen *organisch* met het paard saámhangen. Vergissing is hier onmogelijk.

Zoo nu ook kan men tusschen kerk en school een band leggen, die een geheel *werktuiglijk* karakter draagt, en buiten de gestalte, buiten het karakter, buiten het wezen van het onderwijs omgaat.

Die mechanische band kan zijn *financieel*, indien een kerk aan zekere school geldelijken steun verleent. Hij kan zijn *administratief*, indien de kerk het bestuur benoemt, of het bestuur aan de kerk rekenplichtig is, of ook leden in kerkelijke qualiteit in het bestuur zitting hebben. Of eindelijk die band kan zijn *professioneel*, bijaldien bepaald wordt, dat de bestuursleden, het onderwijzend personeel, en de schoolgaande kinderen behooren moeten tot één bepaalde kerk.

Van heel anderen aard daarentegen is de *organische* band tusschen school en kerk. Immers een kerk treedt in de wereld op met een *belijdenis*, en die belijdenis houdt in, niet alleen een aanwijzing van den weg der zaligheid, maar ook een stel van grondbeginselen, waaruit een eigen *levens-* en *wereldbeschouwing* voortvloeit. En overmits nu een goede school en deugdelijk schoolonderwijs eveneens beheerscht wordt door grondbeginselen en de uitdrukking zijn moet op paedagogisch terrein van een weldoordachte, goed ineensluitende levens- en wereldbeschouwing, trekt er dan alleen een organische band tusschen school en kerk, indien de school uitgaat van de door een bepaalde kerk beleden grondbeginsel, en instrument is om in te leiden *in* en op te voeden *voor* zulk een levens- en wereldbeschouwing, als door diezelfde kerk geheiligd wordt.

Van dien organischen band moet de school zich bewust worden in haar paedagogiek. Die paedagogiek moet uit de grondbeginsels eener bepaalde kerk worden opgetrokken, en met de levens- en wereldbeschouwing dierzelfde kerk akkoord gaan.

Dit nu kan een tijdlang vanzelf loopen. Bezielde leden eener kerk, die het leven dezer kerk als in hun bloed omdragen, kunnen op school zóó optreden, en in hun schrijven over de school zich zóó uitlaten, dat ze dit organisch verband tot hun recht doen komen, *ook al hebben ze er nooit opzettelijk over nagedacht*.

Dat dit kan, en zelfs op breede schaal werken kan, ziet men aan de ouderlijke opvoeding. Een goed Calvinist voedt zijn kinderen Calvinistisch op, zonder dat hij daarom in staat zou zijn, om u den samenhang tusschen zijn stelsel van opvoeding en de beginselen van het Calvinisme helder uiteen te zetten.

Gelijk duizenden en nogmaals duizenden ademhalen, zonder ooit zelfs over de organische werking der ademhaling te hebben nagedacht, zoo ook laten duizenden bij duizenden den invloed van het Calvinisme in hun opvoeding gelden, zonder dat ze ooit aan de studie der zielkunde of aan opvoedkunde hebben gedaan.

Dit alles drijft dan op de usantie, op de traditie, op het voorbeeld van anderen, en niet het minst op de doorwerking van het geloof in eigen leven. En de uitkomst toont dan ook, dat in echt Calvinistische gezinnen de kinderen vanzelf Calvinistisch opgroeien, terwijl de teleurstelling in de opvoeding, waarover zoo menig vader of moeder treurt, meestal daarin haar oorsprong vindt, dat in hun eigen hart de slinger tusschen Calvinisme en Methodisme, zoo maar niet tusschen Christus en de wereld nog altoos op en neer slingerde; dat dit hen bewoog om de usantiën van niet-Gereformeerden huize in te willigen; en dat alzoo de eenheid van beginsel en belijdenis in hun opvoeding ontbrak en zij er de stalen veer van krom bogen.

Op gelijke wijze nu kan een school een tijdlang op het instinct van de practijk drijven. In de eerste aandrift, als een ieder die zich aan zulk *schoolwezen* wijdt, dit doet met opgewekte overtuiging; vooral zoolang dit opoffering kost, en met smaad en achteruitzetting gepaard gaat, zal de prikkel van het leven sterk genoeg werken, om practisch tot een niet al te sober resultaat te leiden.

Maar anders wordt dit, zoodra zulk een schoolwezen zich uitbreidt, vaster voet krijgt, er op bedacht moet zijn, om allerlei krachten aan zich te trekken, en geroepen wordt om op vergaderingen en in geschriften zich rekenschap te geven van de wijze van handelen. Er rijzen dan allerlei paedagogische vragen. De één wil dezen koers volgen, de ander een anderen weg inslaan. En dan natuurlijk komt de vraag naar de beginselen aan de orde, die bij deze vraagstukken de beslissing moeten geven.

Men kan dan niet meer volstaan met goedmoedig practisch in de oude sleur voort te gaan, maar moet gaan nadenken; om in zijn nadenken leiding te hebben, moet men de beginselen opsporen; en zoo komt men vanzelf voor de groote vraag te staan: Wat is de zielkunde en wat de daarop gegronde *opvoedkunde*, die onze scholen te volgen hebben?

Dat nu onze onderwijzers, en daaronder vroede, trouwe, bejaarde mannen aanvankelijk zoo naief waren, om bij dit onderzoek naar Herbart te grijpen en op Herbart af te gaan, klinkt wel bijna potsierlijk, maar is toch alleszins begrijpelijk.

Onze onderwijzers zijn geen gestudeerde personen. In den voorhof van den tempel der wetenschap mogen ze rond zijn geleid, toch volgen ze in den regel geen hooge studiën. Het laat zich dus zeer wel verklaren, dat zij op het gebied der zielkunde en der opvoedkunde, niet aanstonds aan het bestaan van allerlei scholen en richtingen dachten, en in den waan geraakten, dat er een vaste zielkunde is, zooals er is een vaste natuurkunde, en een vaste scheikunde, althans wat de beschrijving van de gegevens betreft.

Hierbij komt tweeërlei, waar men wel op dient te letten.

Het eerste is dat onze onderwijzers een examen bij de Overheid hebben af te leggen, en dat voor deze examens een werk als van Herbart gangbare munt was. En ten andere, dat de mannen van hooge studie onder ons zoo weinig het hoog belang en de beteekenis van de zielkunde en de opvoedkunde inzagen, dat het een witte raaf is, zoo ge er eens een enkele vindt, die b. v. voor het catechetisch onderwijs zich rekenschap gaf van het opvoedkundig element, dat toch ook daarin schuilt. Gevolg waarvan was, dat noch in geschriften noch in de predikatie de hierop doelende vraagstukken veel aan de orde kwamen, en onder de leidende mannen in ons schoolwezen het gewicht van dit vraagstuk ternauwernood beseft werd.

Dit is zoo waar, dat men zelfs in wat mannen als Groen van Prinsterer, Elout van Soeterwoude, Mackay, Keuchenius en anderen schreven en spraken, niet dan na veel zoekens een enkele uitlating zal vinden, die het alles beslissend gewicht van de principieele tegenstelling tusschen de psychologie der wijsgeerige en der Christelijke school doet uitkomen.

Men valle daarom onze onderwijzers ten deze niet te hard; en trede met ernst slechts tegen hen op, die, na op het ondenkbare en onmogelijke om een zielkunde van Herbart als uitgangspunt voor een Christelijk onderwijs te nemen, gewezen te zijn, zich niet haasten, dit volmondig te erkennen.

Maar wel is het zaak, dat zoo spoedig mogelijk ook onzerzijds de zielkundige en opvoedkundige uitgangspunten, gelijk die uit de Gereformeerde belijdenis volgen, door iemand van hooge studie onderzocht, in het licht gesteld en gepopulariseerd worden. En is dit eenmaal geschied, dan twijfelen we geen oogenblik, of in de wereld onzer onderwijzers, zal men de vrucht dezer studie dankbaar aanvaarden, en van lieverleê zal de invloed dezer betere beschouwing ook in het onderwijs merkbaar worden.

Niet allen zullen dan meegaan.

Er zullen er dan ook zijn, die, bij tegenstelling zullen gevoelen, het meer met Herbart of andere philosofen, dan met de Gereformeerde belijdenis één te zijn. Een richting, die gelijk de Ethische, met Christelijke wel borduurt op wijsgeerig-ongeloovig stramien, zal zich dan veeleer verzetten. Maar juist dit verzet zal dan principieel worden, en het zal blijken, dat de aanhangers van deze richting, hoezeer ook nog genietend in vrome mystiek, toch metterdaad met de beginselen der Openbaring, voor wat de wereld des denkens aangaat, gebroken hebben.

Toch zeggen we dit niet van *alle* onderwijzers, die thans met de Ethische Schriftbeschouwing coquetteeren, en daardoor soms verre afwijken. Wij althans nemen gaarne de mogelijkheid aan, dat, wordt eenmaal de Gereformeerde zielkunde en opvoedkunde, uit haar eigen beginselen, helder en populair, maar ook antithetisch ontwikkeld, meer dan één onder hen zelf schrikken zal van de gevaarlijke paden, waarop hij afdoolde, en met oogen, waarvan de schellen afvielen, weer genieten zal in de zuiverheid van de Gereformeerde beginselen.

Zoolang men over en weer tegenover elkander staat, wel gevoelende dat men het niet eens is en uiteenloopende sympathieën koestert, maar zonder dat men in staat is, duidelijk aan te wijzen, waar het verschil aan ligt, verloopt men licht in ongenietelijk debat en in krakeelende discussie. De een wil dan voor den ander niet onder doen, en heel wat uilen gaan dan voor valken door.

Dat verbittert, het lokt scherpe woorden uit, het leidt tot botsingen zonder uitweg.

Maar ziet men eenmaal, op wat wijs zulke hangende problemen in goede orde en naar vaste methode tot beslissing zijn te brengen, dan gaat de onbehaaglijke spanning van de gemoederen af; men tijgt over en weer aan degen, ernstigen arbeid; aan alle passie wordt het zwijgen opgelegd; en het eind is, dat men met klare, heldere bewustheid in komt te zien, of men metterdaad bij elkaar hoort, of wel een verdoolde schildwacht op het Ireuisch erf is.

Calvijns bekeering.

Onder de bezieling die van Prof. Kähler uitgaat, begint zich aan de Universiteit van Halle en onder haar leerlingen, weer zekere voorliefde voor Calvijn te openbaren.

In de *Studiën*, een nieuw uitgekomen reeks van kerkhistorische onderzoekingen, onder redactie van de hoogleeraren Bonwetsch en Seeberg, is door Lic. Lang, Dompredikèr te Halle, zelfs een reeks stu-